

Universitätsbibliothek Wuppertal

C. PLINII|| SECVNDI|| HISTORIAE|| MVNDI|| LIBRI XXXVII,||

Plinius Secundus, Gaius

[Lugduni], 1582

Liber XXXVI

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1752](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1752)

Proprietatque faxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Umbri-
 brica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem
 attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Cen-
 sores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic
 est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia,
 quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & effunditur sulphure.
 Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contri-
 statos sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia
 pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argen-
 to reddens. Est & vilissima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesque vana-
 lium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talémque Publium mimi-
 cæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, ite Gram-
 maticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes.

CAP. XVIII.

Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta vide-
 re Chryfogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium
 Pompeij, Augénque Demetrii, quanquam & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M.
 Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliósque deinceps, quos enumerare iam
 non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne væ-
 nalitiis gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vi-
 dimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris
 viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò, vnde cretatis pe-
 dibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.

CAP. XIX.

Præterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus: sed & hoc loco
 reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Ba-
 learis & Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECVNDI NAT- VRALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVI.

PRO O E M I V M.

Natura lapidum, ac marmorum luxuria.

CAPVT I.

APIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum infania,
 etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis
 fileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tracta-
 uimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natu-
 ra sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus den-
 sandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque fran-
 gendos, ac minimè quietas partes coërcendas durissima sui
 materia. Cædimus hos, trahimúsque nulla alia, quàm delicia-
 rum, causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores ha-
 buere Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mil-
 le genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum:
 Euchimus

Euehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sæuissimam rerum naturæ partem, huc illucque portantur iuga mōtium, maiore etiamnum uesania, quàm cum ad frigidos potus vas petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, ut bibatur glacie. Secum quisq; cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahique moles videat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beator vita, ad quàmque multorum necesse sit necesse ista facere, imò uerius pati mortaleis, quos ad usus, quæue ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceant: ceu uerò non tenebris noctium dimidiæ parti uitæ cuiusque gaudia hæc auferētibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, glandia in cœnis, glirésque, & alia dictu minora apponi uetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ uetaret, lex nulla lata est.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit.

C A P.

I I.

Dicat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentes l x. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarij, & uix vno mēse futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirū indulgentes voluptatibus. Id ipsum cur? aut qua magis uia irrepunt uitia, quàm publica? Enim uero non alio modo in priuatos usus illa uenire, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verum esto, indulserint publicis voluptatibus, etiàmne tacuerunt maximas earum atque adeò duodequadragenūm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clam illud occultéque factum est. Satisfdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatiū extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere uililius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.

C A P.

I I I.

Nec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepfisse quodã uitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamē nec plures sex aut longiores duodenūm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirū ista omifere moribus uictis: frustra q; interdita quæ uetuerant cernentes, nullas potius, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primū laudati in marmore scalpēdo, & quibus temporibus.

C A P.

I I I I.

Marmore scalpēdo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant Sicyonij, quæ prius quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierūt in Ætolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorū simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore c x x v j. de marmore Pario, & Mausoleo.

C A P.

V.

Cum ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poëtæ ætate, quem certum est l x. Olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum usque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat: quamobrem

imaginem eius lasciuia locorum ij propofuere ridentium circulis. Quod Hipponax indi-
 gnatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, vt credatur aliquibus ad laqueum
 eos compuliffe: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fe-
 cere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantum cēferi Chium, sed &
 operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manibus eorū factam. Et in ipsa
 Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tri-
 stem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorū sunt in Palatina æde Apollinis in
 fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fue-
 re opera, & in Lesbo insula. Dipceni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ
 fuere. Omnes autē tantū candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœ-
 pere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Varro,
 multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. Sed in Pa-
 riorum mirabile proditur, gleba lapidis vnus cuneis diuidētium soluta, imaginem Sile-
 ni intus extitisse. Nō omittendum, hanc artem tanto vetustiore fuisse, quā Picturam
 aut statuariā, quarum vtraque cum Phidia cœpit lxxxiij. Olympiade, post annos circi-
 ter cccxxxiij. Et ipsum Phidiam tradunt scalpisse marmora, Venerēque eius esse
 Romæ in Octauia operibus eximie pulchritudinis. Alcamenē Atheniensem (quod cer-
 tum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris,
 præclarāque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam ma-
 num ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate
 gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autē inter
 se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitque Alcámenes non opere, sed ciuitatis suf-
 fragiis, cōtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendi-
 disse traditur, ne athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago
 Articæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in ea-
 dem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis
 Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera
 eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantū. Neque ad hoc Iouis
 Olympij pulchritudine vtēmur, non Mineruæ athenis factæ amplitudine, cum sit ea cu-
 bitorum xxvj. ebore hæc & auro cōstat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cœ-
 lauit intumescēte ambitu parmæ, eiusdem concava parte Deorum & gigantum dimica-
 tionem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia cōpacta ar-
 tis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt
 xxx. numero nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub
 ipsa cuspidē æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam fatis laudato,
 simul vt noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem in-
 ter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt a the-
 nis in Ceramico, sed ante omnia, & nō solum praxitelis, verum & in toto orbe terrarum
 Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simulq; vendebat,
 alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat,
 Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitantes: re-
 iectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidiiis merca-
 ri rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingēs, dissoluturum se promit-
 tens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo praxiteles nobilitauit Gni-
 dum. Ædicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt
 creditur, factò. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captū quen-
 dam, cum delituisset noctu, simulacro cohæsisse, eiusque cupiditatis esse indicem macu-
 lam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, &
 alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quā quod in-
 ter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter
 quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauia scolis positus. Eiusdem & alter nudus in Pa-
 rio

rio colonia Propontidis, par Veneri Gnidia nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romae Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonae Fortunae simulacra in Capitolio: item & Maenades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephifodorus rei & artis haeres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmorì, impressis. Romae eius opera sunt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumentis: & intra Octauiae porticus in Iunonis aede Aesculapius ac Diana. Scopae laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon
 10 & Phaethontem, qui Samothraciae sanctissimis ceremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasque chamietaras circa eam, quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & ceterae & hippocampos sedentes. Item tritones, chorùsque Phorci & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, praclarum opus etiam si totius vitae fuisset. Nunc verò praeter supra dicta, quaeque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Praeterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romae quidem magni-
 20 tudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suae dicauit, antiquorum dignam fama. Par haesitatio est in templo Apollinis Sofiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiae quaeritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea aetate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus humeris praefert: alter Liberum similiter: tertius ploratum
 30 infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duaeque Aurae velificantes sua veste. Nec minor quaestio est in Septis, Olympum & Pana Chironemque cum Achille qui fecerint, praesertim cum capitali satisfactione fama iudicet dignos. Scopas habuit a mulos eadem aetate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter caelauere Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariae regulo, qui obiit Olympiadis centesimae anno secundo. Opus id vt esset inter septem miracula ij maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xj. attollitur in altitudinem xxv. cubitis: cingitur columnis xx xvj. Ab Oriente caelauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priùsque quam
 40 peragerent, regina Artemisia, quae mariti memoriae id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriae ipsorum artisque monumentum iudicantes: hodieque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem aequauit, xx iij. gradibus in metae cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Haec adiecta cxl. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romae est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In Magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianae post aedem, in cuius contemplatione admō-
 50 tant. Nam Myronis illius, qui in aere laudatur, anus ebria est Smyrnae in primis incluta. Pollio Asinius, vt fuit acris vehementiae, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In

iis sunt Centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera a pollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere. Menecratē videri professi, sed esse naturalem Artemidorū. Eodem loco Liber pater Eutyichidis laudatur: ad Octaviæ verò porticum a pollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ nouæ, & alter a pollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviæ verò porticus in ædē Iunonis ipsam Deam Dionysius & polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima ædē, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile: Venerem lauante[m] sese. Dædalum stantē Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysia opus, quod in Palatio super arcum Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædícula columnis adornata. Id est quadriga currusque, & a pollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis a pollinem illius cælatoris, Daetylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorū obscurior fama est, quorundā claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriā, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum. Ex vno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cæsarum repleuere probatissimis signis Craterus cū Pythodoro, polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ pantheū decorauit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minùs celebrata. In honore est, nec in templo vlllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum vnā adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, vt tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli ædē, quā campus petitur. Accidit ei, cū in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim nō refertur. Arcefilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse lænam tradit, aligerosque ludētes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogere[n]t bibere, alij calcearent foccis, omnes ex vno lapide. Idem & a Coponio xii ij. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atq; Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octaviæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidā & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiam nū in columnarum spiris insculpta nomina eorum argumento, rana atq; lacerta. In Iouis ædē extitisse picturam, cultusque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis ædē cū inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis ædē cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando

Quando primum marmorum in edificiis usus, & quis primus Romæ crustauerit parietes,
& quibus etatibus quæque marmora in usum venerint, & quis primus
marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.

CAP. VI.

HÆc sint dicta de marmorum sculptoribus, summæque claritate artificum: quo in
tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatē maculoso marmori: fecere è Tha-
sio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio: liuidius hoc paulo. Versicolores quidem ma-
culas, & in totum marmorum apparatus Menander etiam diligentissimus luxuriæ inter-
pres, primus & rarò attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa
10 (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est
inchoatum Athenis templū Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat
columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum.
Dicit enim Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hæctenus, regias quoque domos cum
laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (vt
arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cum extruerent
muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, vt magnificentum. Mul-
to, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ
honus vllus, non modò tatus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in cru-
stas nescio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniã, Halicarnassi
20 Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympi-
dis c. anno ij. vrbis Romæ anno cccij. Primū Romæ parietes crusta marmoris operui-
se totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis na-
tum, equitem Romanum, præfectum fabrorū C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit
tali autore inuenta re. Hic nanq; est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proficissus,
a quem, vt res est, domus ipsius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset
Comata Gallia. Nanque adiecit b idem Nepos, cum primum totis ædibus nullam nisi è
marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Denique M. Lepi-
dus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in do-
mo posuit magna reprehensione. Is fuit Consul anno vrbis dclxvj. Hoc primū inuecti
30 Numidici marmoris vestigium inuenio, nõ in columnis tantū crustisve, vt Mamurra Ca-
rystium posuit, sed in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc Lepidū fermè quadri-
enio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen (vt apparet ex re) Luculleo marmori dedit, admo-
dum delectatus illo, primusq; Romã inuexit, atrum alioqui, cum cætera maculis aut co-
loribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solūque penè horū marmorum
ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (vt arbitror) marmoreos parietes habuit
scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis
tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia. Sed
quisquis primum inuenit secare, luxuriãque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena
hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente harenas, versandoq; tractu
40 ipso secante. Æthiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt ad Æthiopas
vsque peteretur, quod c faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quo-
c que peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ
Æthiopica. Illa nulla scabritie fecat. Indica non æquè læuigat: sed ea combusta polientes
marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia.
Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est harena nõ minus pro-
banda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, obseruatione non facili. Iam qui-
dem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispedium
admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus ero-
dit marmoris, maiusque opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ.
50 Rursusque Thebaica polituris accommodatur, & quæ sit è poro lapide aut è pumice.

non respondet ista
computat istis qua
legit p. 1. 54. c. 7.
p. 609.

a Iof. Scal.
quem Metro-
dorus scepsius
clarus.
b Iof. Scal.
idem Nepos
expungit

ney hic lucy mando
vacantibus si hoc in
fricant; Phasim in
conferendis, q. solab
cu anni n. h. o
errare, quod pluri
mis sunt exepis.

c secaret

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum.

CAP. VII.

Ignis è marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere postea ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto quoque enim loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiæque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quodam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius usus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantilibet molibus cedendis sufficiunt lapidina. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in urbem ex Ægypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè postea imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quæ vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quam in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili xv j. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi argenti se amnis intelliguntur. Non ab similibus illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec vsquam aliubi, nasci putauere nostri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in teatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & Lygdino, & Alabandico.

CAP. VIII.

Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optimè seruari incorrupta dicitur. Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiæque. Vilissimus autem & sine vllò nitore in Cappadocia. Probantur quam maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam & Miletu nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africa parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

niens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopœcilon vocabat. Trabes ex eo fecerereges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacros. Radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim sculpturæ illæ effigiesque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Postea & alij regum in supra dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenū octonū cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vnde-
 10 cenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno.

C A P. I X.

Opus id fecisse dicuntur xx. m. hominum. Ipse rex, cum subrecturus esset, verereturque ne machinæ ponderi non sufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cum oppidum id expugnaret Cambyfes rex, vêtumque esset incendio ad crepidines obelisci, extinguere ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbs nullam habuerat. Sūt & alij duo, vnus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenū octonū cubitorum. Alexandria statuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiusque opus fuit in deuchendo statuendò ve multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt
 20 rate: Callixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauesque duas in latitudinem patulas, pedibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinque; postea egressis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoë positus à rege supra dicto, munus amoris in coniuge, eademque sorore Arsinoë. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit. Et alij duo sunt Alexandria in portu ad Cæsaris templum, quos excidit
 30 Mesphees rex quadragenū binū cubitorū. Super omnia accessit difficultas mari Romani deuehendi, spectatis admodū nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculique gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatā, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia merfit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento patuit, nō minus aquarum huic anni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem
 Diuus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Semneferteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum viginti quinque pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouem pedibus minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.
 40

De illo, qui est in campo Martio pro gnomone.

C A P. X.

EI qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas solis vmbas, dierumque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus descresceret, ac rursus auergeret, digna cognitu res & ingenio fecundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantē apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehēdi & in aliis locis accipio, siue vrbs tremoribus, ibi tan-

tum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano.

CAP. XI.

Tertius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principū Circo, ex omnibus vnus no fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusde manet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli faci

De pyramidibus Aegyptiis, & sphinge.

CAP. XII.

Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ otiosa ac stultitia ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiæque complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit Mæridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Aegypcus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndique annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuum, à Memphi sex, vico apposito, quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, vel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putat in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, lōgitudō pedū c x l i j. est, altitudo à vêtre ad summum apicem in capite l x i j. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta l x. hominū millia annis x x. eam construxisse produntur. Tres verò factæ annis l x x v i i j. & mensibus i i i j. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionisius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non cōstat à quibus factæ sint, iustissimo casu oblitteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos, & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorū paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes x x v. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares d c c x x x v i j. comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Aethiopicis lapidibus assurgit c c c l x i i j. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quānā ratione in tantā altitudinem subuecta sint cémenta. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cū crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbra metiēdo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidū miracula: supremūque illud, ne quis regum opus miretur, minimā ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum Philosophi conferua quondā & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandria, quam constitisse octingentis talentis tradūt: magno animo, ne quid omitteremus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit Solstrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vfus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portusque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis ac Rauennæ. Periculū in corruatione ignium ne fidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammæ aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico.

CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimū humani ingenij opus, sed non (vt existimari potest) falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, III M D C. a Petefuco rege, siue Tithoë. Quanquā Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimāque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrum Mceridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtiq; sumpsisse Dedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occurfusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis puerumve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occurfus, redeundumque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegypto labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu columnisq; reliquis è molibus compositis, quas dissolucere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauere. Positionem operis eius singulasque partes enarrare non est, cum sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) sedecim, nominibus earum totidē vastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti Deorum contineat, superque Nemefes quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum vlnarū, fenos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorē. Quin & cœnacula prius excelsa, porticusque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulacra, regum statua, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellat. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Neætābis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegypto & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependunt, vt puero circumagente tornarentur. Architecti illū fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantque adhuc reliquiæ eius, cum Cretici Italicique nulla vestigia extēt. Namq; & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porfena rex Hetruriæ sepulcri causa, simul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cum excedat omnia fabulofitas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentū reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricentum, alta quinquagenum: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis impropere sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratū pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenum quinum, altæ centum quinquagenum: ita fastigiata, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vëto agitata, longè sonitus referant, vt Dodonæ olim factum. Supra quem orbē quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenum. Supra quas vno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandē fuisse, quam totius operis: adeò vesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, vt tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Diana Ephesiæ.

CAP.

XIIII.

LEgitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non

dubium est Homerum dicturum fuisse, cum centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substruere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est ccc cxxv. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, lx. pedum altitudine: ex iis xxxvj. cælata, vna à Scopa. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epystilia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille a peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, vt sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Traduntq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, ponderèque ipso correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturæ pertinetia.

a Cuiac. hero
nibus.

b specimena

De delubro Cyzici, & lapide fugituo, & de Echo septies resonante, & de edificio sine clauo, & mirabilia edificiorum Romæ.

C A P. X V.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucet ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulacra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plübo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thracia vocatur, turres vij. acceptas voces numerosiore percussu multiplicant: noménque huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit, & plerunque conuallium: ibi casu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellat, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & Buleuterion vocat ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, vt eximatur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente agrè reuulsus est. Verùm & ad vrbes nostræ miracula transire conueniat, nongentorumq; annorum dociles scrutari vires, & sic quoq; terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quam si mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine vnus, sed cum edificiis iugerum quaternum, ad sedem cclx. millium inter magna opera dicamus, nonne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq; Diui Augusti, & templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cum theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cum solum tantum foro extruendo H. s. millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, festeriùm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidè non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque & ipsum Milonem festeriùm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili, subtérque nauigata. A. M. Agrippa in Ædilitate post Consulatum, per meatus corruati vij. amnes, cursuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatunt: aliquando Ti-beris

beris retro infusi recipiunt fluctus: pugnantque diuersi aquarum impetus intus: & tamē obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ tantæ, nō succumbētibus causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur solū terræ motibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis d c c c. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum cōditoribus omissum est: cū id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, esset, que labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea posteaque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul & feris volucrisq; laceranda. Quam-

10 obrem pudor Ro. nominis proprius, qui sæpe res perditas seruaui in præliis, tunc quoq; subuenit, sed illo tempore imposuit, tum erubescens cū puderet viuos, tanquam pud-

20 turum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, vt vehem sceni largè onustam transmitteret. Parua sunt cuncta, quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo, antequam noua attingam, M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, vt cōstat inter diligentissimos autores, domus pulchrior nō fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos xxxv. eadem centesimum locum non obtinuit. Cōputet in hac æstimatione, qui

30 volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaque certantes centum domos, posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diē victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso

40 homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitauerunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuerunt, quàm cellaria istorum. Subit verò cogitatio, quota portio harū fuerint aræ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos: summusque illarum honor erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, vt domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domos. Non patiemur

50 duos Caios, vel duos Neronis ne hac quidem gloria famæ frui: docebimurque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Ædilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiusque sit Syllæ malum, tãta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem c c c l x. columnarum, in ea ciuitate quæ sex Hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenum pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum lxxx. millia, cū

40 Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficiat largè xl. mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteroque chorigio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis quæ superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad h-s millies. Aufert animū, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliàmque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cū opibus apparatusque non posset superare Scaurum. (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum fœctrix? vnde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis fodalitiis rapinarum prouincialium sinus?) cū iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo postea par esset insaniam illi: Ingenio ergo vtendum fuit: operæ pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris,

ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxta fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa librameto: in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem oblitreperent scenæ, & repete circumactis vt contra starent, postremo iam die descendentes tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autortum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parere, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quaedam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quântum mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variavit hanc suam magnificentiam fessis turbatisque cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque è contrario repete pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcus Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corruatis atque emendatis lacus septingentos fecit: præterea salientes centum quinque: castella centumtriginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adicit ipse in Ædilitatis suæ cõmemoratione, & ludos vnde sexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum septuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadagesimo ad eam excelsum, vt in omnes vrbes montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus a festerium ter millies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque aduenientis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corruatio aquarum, qua terrenus mos erat, egeretur in vertice machinis, aut silex caderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui videre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

a Bud. ex vest. cod. legit, festerium quingentes, quinquages quinquies.

De magnetis generibus, & medicinis.

CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? Quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem faxis, vt diximus, respondentem homini, imo verò & oblo-

obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius venit, assistit, teneturque, & complexu hæret, Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (ut autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, ut in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuspidem hærentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Æthiopicum, ¹ è Magnesia Macedonia contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotia: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesia Asia. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigrique sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asia, candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum tantò meliores esse, quantò sunt magis carulei. Æthiopico laus summa datur, pondusque argento rependitur. Inuenitur hic in Æthiopia Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Æthiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis profunt ad suam quisque portionem: maximeque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura sæpius diximus.

a & Magnesia
fiacū è Magnesia
Macedonia cõter-
mina, &c.

De lapidibus qui citò absument corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Assio lapide, & medicinis eius.

CAP. XVII.

Lapidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Assio Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. ³ Mior est autem seruandis corporibus, nec absumentis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Ægypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. Assius gustu falsus podagras lenit, pedibus, in vase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapidinis sanantur, cum in metallis omnibus crura vitentur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admixtus æri Cyprio mammaram vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthificis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: ex crescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. ⁴ Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagris, misto fabæ lomento.

De ebore fossili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus.

CAP. XVIII.

Idem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniri que lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuerso albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunensem silicem ⁵ ferra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis.

Nusquam hic vtilior, quam in Italia, gignitur, lapisque, non saxum, est. In quibusdam vero provinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote laui-
gatur, ut procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & la-
pidis natura, ut lignum, similiter imbres solisque aut hyemes non patitur, in aliis atque
aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerant, & qui vetustate rubiginem trahant, colo-
remve candidum oleo mutant.

*De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius,
& melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius,
de spongiis, de Phrygio lapide & natura eius.*

CAP. XIX.

10

Molarem quidam pyriten vocant, quoniam fit plurimus ignis illi: sed est alius etiam-
num pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ
sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis ite-
rum tertioque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, & post-
ea lauantur, ut æs. Vfusque eorum in medicina exalfacere, ficcare, discutere, humorem
extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisque ad strumas atque furuncu-
los. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos
(appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarij, qui
clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis ari-
dis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vfus
eorum pro pumice ad lauigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hul-
cera dolorisque mammarum sanant. Amiatum aluminis similis, nihil igni deperdit. Hic ve-
nificiis resistit omnibus, priuatim Magorû. Gæoden ex argumento appellant, quoniam
amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium
vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque tufus. Et ceræ mistus eruptio-
nibus pituitæ maculisque corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit,
& vuluarum dolores impositus velleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Ly-
ciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra xij. stadia colligi. Niger est, plurius, pu-
micofus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo
in scripta non delentur. Cum vritur, odorem sulphureum reddit. Mirumque, accenditur
aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatque vuluæ strangulationes. Deprehen-
dit fonticum morbum & virginitatem sufficit. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur:
strumisque ceræ permixtus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, &
peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spogix lapides inueniuntur in spon-
giis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos
rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicofa. Vri-
tur autem vino perfusus, statumque folibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extingui-
tur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibis tantum vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto.

CAP. XX.

Schistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vtus
minij colorem imitatur. Vritur, ut Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur
schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubentes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis
mirè conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui sanguinem reiece-
runt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficacis. Bibitur & in vino contra serpen-
tium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis com-
modior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebris:
procidentisque oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scri-
psere. Sed Sotacus est vetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præ-
ter magnetem: principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo,
& iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum andromadæta dicit vocari, co-
lore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipueque in Africa
reper-

reperitum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: cotum verò milititen, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorē rubrica. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas reprimentem. In totū autem hæmatitas omnes tritos in oleo triū drachmarum pondere à ieiunis fumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quam hæmatiten, tradit, quem vocat anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera cro-

10 ci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus.

C A P.

X X I.

A Etites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantū. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putat. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutulum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atq; dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusus appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquā tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, nō nisi parturiant, remouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferatur, omnino nō pariunt. Est & lapis Samius in eadē insula, vbi terram laudauimus, poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo supra dictum est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes cōmotas restituit. Quidā & morbis comitialibus vtiliter dari putat, & ad vrinæ difficultates. A copis etiam miscetur. Probatum grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accōmodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidē ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocat, dependentia, ad imaginem specus arte reddendā: sed & ij pumices, qui sunt in vfu corporum læuigādorū fœminis, iam quidem & viris, atq; (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Æoliis insulis. Probatio in candore minimoq; pondere, & vt quā maximè spōgiosi aridique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorū in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quā minimè vliginoso loco. Vfus farinæ eius oculorum maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, explētque cicatrices & emendat. Quidam tertia vstione refrigeratos potius, quā restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorūq; hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleatur periclitari: tantūque refrigerandi naturam esse, vt multa feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus.

C A P.

X X I I.

50 **A** Vtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoq; , nec medicinalium tantū, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiumque lapidem in iis prætulere cæteris, mox &

Thebaicum, quem pyrrhopæcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysitē. Medici autem & basanitē. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtilēs existimantur: ideoque Æthiopi maxime ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilis: potiore ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornaturque in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculentorum vsus, quod in Comensi Italiae lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quod ex calfactus oleo nigrescit durefcitque, natura mollissimus. Tanta qualitatū differētia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem ferra, qua lignum, faciliusque etiā, secant ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem fertiles sunt. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomē obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa: postferendos omnes tamē Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiae parte breues, maculosi, complexu filicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & saxo inclusus sub terra inuenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant crytalli modo glaciari. Et in lapidem concrefcere manifestò apparet, quod cum feræ decidere in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi Solis rigorisque: nec fenescit, si modò iniuria absit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Inuenere & alium vsus in ramentis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites ³⁰ appellatus. Hoc cōstruxerat ædem Fortunæ, quam^a Seiam appellant, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdum claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba auctor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primūque cotes ferro aciendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollēt, ex aqua Arsinoëtica. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciē acerrimo affectu. Nec non & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est salua hominis proficientium in tonstrinarum officii ⁴⁰ nis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipue. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Scitèque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam sic musta con diunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata ferra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquam verò & albi, sicut in Tarquiniensi ⁵⁰ Anicianis lapidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem

^a Herm. Sellæ

quidem nocet. Idem & in monumēta scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanēt. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funditur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus, in cæmento rarò utilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biēnium eum inserere tecto, domitū tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro ac filice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frōtibibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, vtique à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequētissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harena generibus, & mistura calcis & harena, & vitiis structura, & tectoriis, & columnis.

CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus construi conuenit, fragmentis filicis non excedentibus libras. Ita ferratis vetitibus calcari solum, parietesq; similiter. Utilius geminas esse, vt in priore vitia cōsidant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex puro, & structuræ utilior. quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex filice. Utilior eadem eæ effosso lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Utilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquàm arserit, accēdi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tufæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. In trita quoque quò vetustior, eò melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recētiore trima vteretur redēptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriumq; nisi ter harenato, & his marmorato inductum est, nō satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi falsugo vitiat, testaceo sublini utilius. In Græcia tectoriis etiam^a harenarum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vetitibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panneus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideoque si teratur in ea hodièque salua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columnellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Tuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua prius fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuit que altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso.

CAP. XXIII.

Calcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientesque serpere huculcerum impetus coërcet. Aceto & rosaceo tem-

perata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit receti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedit. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, ut in Cyprio ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntque; fimo bubulo, ut celerius vrantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamamve talem habere. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. ¹⁰ Usus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso potu, consciuisse sibi mortem.

De pavimentis & quando primum Roma, & subdialibus pavimentis, & Græcanicis, & quando primum camera.

CAP. XXV.

^a **P**Auimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eâ. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami a statuit quem vocant asarotôn œcon, quoniam purgameta cœnæ in pavimento, quæque euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisque in varios colores. Mirabilis ibi colûba bibes, ²⁰ & aqua umbra capitis infuscans. Apricatur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pavimenta credo primû facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ sculpturatum in Iouis Capitolini æde primû factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Ante pavimenta, atque emblemata vermiculata.

Subdialia Græci inuenere, talibus domos cõtègentes: facile tractu tepente, sed fallax, ubi cunq; imbres gelant. Necessariû binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos ³⁰ induci, & ex tessera grandi nõ minus alta duos digitos strui. Fastigiû verò seruari in pedes denos sesquicem, ac diligenter cote despumare, quernisque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: imò & filice aut palea substerni melius esse, quò minor vis calcis perueniat. Necessariû & globosum lapidè subiici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum vnû genus Græcanicû. Solo festucato iniicitur rudus aut testaceû pavimētû: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. Si verò cote depolitum est, nigri pavimenti visum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extat hodièque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in ⁴⁰ thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturum cameras, si prius inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est.

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri.

CAP. XXVI.

PARS est Syriae, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M. p. spatium in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur, fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur ⁵⁰ astringi morfu, non prius vtilis. Quingentorum est passuum nõ amplius litoris spatium, idque

idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa naue mercatorum nitri, cum sparsi per litus epulas pararent, nec esse cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accensis permista harena litoris, trāsflucentes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hęc fuisse originem vitri. Mox, vt est astuta & ingeniosa solertia, non fuit cōtenta nitrum miscuisse: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoq; vt ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes multifariam cœpti vri: deinde conchæ, & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Leuibus autem aridisque lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, vt æs liquatur, massæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, vt citra vllum sensum ad ossa confecet, quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondã iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hęc fuit antiqua ratio vitri. Iã verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba nascens, sex M. pass. litore inter cumas atque Lucrinum, quæ mollissima est, pila molæque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pōdere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur hammonitrum: atque hęc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iã verò & per Gallias Hispaniæque simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, vt flexibile esset: & totã officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis, pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quã certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quę modicos calices duos, quos appellabant pterotos. H. s. sex millibus vēderet. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad similitudinē lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atq; in speculis parietum pro imagine vmbra redente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & solidas imagines Diui Augusti, capti materia huius crassitudinis: dicauitque ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephātos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto, Obsidianā imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum, atque non trāsfluens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacinthos sapphirósque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quàm proxima crystallo similitudine. Vfus verò ad potandū argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua vitreæ pilæ Sole aduerso, in tantum excandescant, vt vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tātūm, rursus affundi non queunt, præterquàm abrupta sibimet: veluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri cōcoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicina, & prodigia.

C A P. X X V I I.

Ignis accipit harenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argētum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamēta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia sæpius vri prodest. Eadēque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis. Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atq; interiisse creditus, maioris fit virtutis. Immensa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentia, quæ Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstra-

uere diuersis locis. Ad conuulsa viscera, aut contusa, vt M. Varro autor est: ipsis enim verbis eius vtat: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis lixius potus medetur: vt licet videre gladiatores cum deluferint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Cōsulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarum: Tarquinio Prisco regnante tradit repente in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eamque quæ infederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit, Inde & in regia cubati puero caput arfisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob ib compitalia & ludos La- 10
ribus primùm instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVII.

PRO O E M I V M.

20

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ superfunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus; materiæ, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vna, taxationemque humanarum opum arbitrantes, vt plerisque ad summam absolutamque rerum naturæ contemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium à rupe Caucaſea tradunt. Promethei 30 vinculorum interpretatione fatali: primùmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circumdatum, anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactylithecam Romæ habuit.

CAPVT I.

His initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt Polycrati Samio severo insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, fati piamenti in vnus gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planeq; ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assi- 40 duo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum merſit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post huc anulū regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua i x. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquam Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque vti solitum, comitante fabula vanita- 50 tem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussif-